

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ "ΜΕΣΟΤΗΣ" - ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

<p>Η υπερβολή, η έλλειψη και το μέσον εφαρμόζουν και στα συναισθήματα. Παραδείγματα</p>	<p>Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ.</p>
<p>Το πρόπον / δέον ορίζει το μέσον των συναισθημάτων και μέσον είναι το γνώρισμα της αρετής</p>	<p>τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὐ ἔνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἔστι τῆς ἀρετῆς.</p>
<p>Το ίδιο ισχύει και για τις πράξεις</p>	<p>Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.</p>
<p>Ανεπιθύμητες οι ακρότητες στα πάθη και στις πράξεις, επιθυμητή η μεσότητα</p>	<p>Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἔλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἀμφω τῆς ἀρετῆς.</p>
<p>Συμπέρασμα: η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας.</p>	<p>Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὖσα τοῦ μέσου.</p>

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για παράδειγμα, είναι δυνατόν (κανείς) και να φοβηθεί και να δείξει θάρρος και να επιθυμήσει και να οργιστεί και να ευσπλαχνιστεί και γενικά να ευχαριστηθεί και να δυσαρεστηθεί και σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο βαθμό (από αυτόν που πρέπει), και τα δύο αυτά δεν είναι καλά· όμως το να αισθανθεί κανείς αυτά τη στιγμή που πρέπει και σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει και σε σχέση με τους ανθρώπους που πρέπει και για τον λόγο που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, (αυτό είναι) το μέσον και το άριστο, το οποίο ακριβώς έχει σχέση με την αρετή. Όμοια και στις πράξεις υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσον. Η αρετή λοιπόν αναφέρεται στα συναισθήματα και στις πράξεις, στα οποία η υπερβολή αποτελεί σφάλμα και κατακρίνεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό· και τα δύο αυτά έχουν σχέση με την αρετή. Επομένως, η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας, αφού βέβαια έχει για στόχο της το μέσον.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

(Εκτός από το λεξιλόγιο του σχολικού βιβλίου στη σελίδα 173)

Οἷον = για παράδειγμα

ὅλως = γενικά

ἔστι = είναι δυνατόν (απρόσωπο ρήμα)

μᾶλλον καὶ ἥττον (τοῦ δέοντος) = σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο βαθμό (από αυτόν που πρέπει)

γε = βέβαια

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Φοβηθῆναι < φοβέομαι –οὔμαι (< φόβος < φέβομαι = από φόβο τρέπομαι σε φυγή): αγοραφοβία, αγοραφοβικός, ανθρωποφοβία, άφοβος, εκφόβηση, εκφοβητικός, εκφοβισμός, εκφοβιστικός, έμφοβος, επίφοβος, ευθυνόφοβος, κenoφοβία, κλειστοφοβία, κλειστοφοβικός, μικροβιοφοβία, μυοφοβία, ξενοφοβία, ξενοφοβικός, περίφοβος, υδροφοβικός, υψοφοβία, φοβέρα, φοβέρισμα, φοβερός, φόβητρο, φοβητσίαρης, φοβία, φοβικός, φοβιστικός, φόβος.

θαρρῆσαι < θαρρέω -ῶ (< θάρσος ή θάρρος με αφομοίωση του σ προς το ρ): αναθάρρηση, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός, ενθάρρυνση, ενθαρρυντικός, θαρραλέος, θάρρεμα, θαρρετά, θαρρετός, θάρρητα, θάρρος, θράσος, θρασύς, θρασύτητα.

ἐπιθυμῆσαι < ἐπι + θυμῶ (< θυμός): ανεπιθύμητος, απροθυμία, απρόθυμος, επιθυμητικός, επιθυμητός, επιθυμία, εύθυμος, θυμηδία, θυμικός, θυμοειδής, θυμός, θυμόσοφος, λιποθυμία, οξύθυμος, προθυμία, πρόθυμος.

ὀργισθῆναι < ὀργίζομαι < ὀργή (θ. ὀργιδ-ι-ω > ὀργίζω): εξοργιστικός, οργή, οργίλος.

ἐλεῆσαι < ἐλεέω -ῶ < ἔλεος (θ. ἐλεέσ-ω > ἐλεέω με αποβολή του σ > ἐλεῶ με συναίρεση): ανελεημόνως, ανελέητος, ανηλεής, ελεεινός, ελεημονητικός, ελεημοσύνη, ελεήμων, ελεητικός, ἔλεος.

ἡσθῆναι < ἡδομαι (= ευχαριστιέμαι): **ἡσθῆναι** < ἡδομαι (= ευχαριστιέμαι, θ. ἡδ-, ἡσ- με τροπή του χαρακτήρα δσε σ μπροστά από το οδοντικό θ > ἡσθήσομαι, ἡσθην): αηδία, ηδονή, ηδονικός, ηδονισμός, ηδονιστής, ηδονιστικός, ηδονοβλεψία, ηδονοθήρας, ηδονολάτρης, ηδονόπληκτος, ηδονόχαρος, ηδύγλωσσος, ηδυλογία, ηδυντικός, ηδύοσμα, ηδύοσμος (= δυόσμος), ηδυπάθεια, ηδυπαθής, ηδύποτο (= λικέρ), ηδύς, ἡδυσμα, ηδύφωνος, ηδύφωτος.

λυπηθῆναι < λυπέομαι –οῦμαι < λύπη (θ. λυπε-ι-ω > λυπέ-ω > λυπῶ): αλύπητα, άλυπος, αξιολύπητος, λύπη, λυπηρός, λύπηση, λυπητερός, λυπομανής, λυπομανία, περίλυπος, συλλυπητήριος.

ἔστι < εἶμι (ρ. ἐσ-, -μι- κατάληξη > ἐμ-μι με αφομοίωση > εἶμι με απλοποίηση και αντέκταση): ανούσιος, απουσία, εξουσία, επουσιώδης, εσθλός, ετυμολογία, ετυμολογικός, έτυμον, ομοούσιος, ον, οντολογία, οντολογικός, όντως, ουσία, ουσιαστικός, ουσιώδης, παρετυμολογία, παρετυμολογικός, παρόν, παροντικός, παρουσία, παρουσιαστικό, περιουσία, περιουσιακός, περιούσιος.

δεῖ: αδέητος, δέηση, ενδεής, ένδεια.

ὁμοίως: αφομοίωση, εξομοίωση, ομογένεια, ομόθησκος, ομοϊδεάτης, ομοιογένεια, ομοιομορφία, όμοιος, ομοιόσταση, ομοιότητα, ομοίωμα, ομοιωματικός, ομολογία, ομόνοια, όμορος, παρόμοιος, παρομοίωση, προσομοίωση.

πάθη < πάσχω: αδενοπάθεια, αντιπάθεια, αντιπαθής, αντιπαθητικός, απάθεια, απαθής, εμπάθεια, εμπαθής, ευπάθεια, ηδυπάθεια, καρδιοπάθεια, μετριοπάθεια, μετριοπαθής, μυστικοπάθεια, πάθημα, πάθηση, παθητικός, παθητικότητα, παθιάρης, παθογένεια, παθογόνος, παθολογία, παθολογικός, πάθος, πένθιμος, πένθος, πλημμυροπαθής, προσπάθεια, σεισμοπαθής, συμπάθεια, συμπαθής, συμπαθητικός, ωραιοπαθής.

πράξεις < πράττω: αδιαπραγμάτευτος, αντίπραξη, άπρακτος, απραξία, διαπραγμάτευση, διάπραξη, εισπράκτορας, είσπραξη, έμπρακτος, εχθροπραξία, κοινοπραξία, πράγμα, πραγματεία, πράγματι, πραγματικός, πραγματικότητα, πραγματισμός, πραγματογνώμων, πραγματοποίηση, πρακτικός, πράκτορας, πρακτορείο, πραγμάτεια, πράξη, πραξικόπημα, πραξικοπηματίας, σύμπραξη.

άμαρτάνεται < άμαρτάνομαι (ρ. σμαρ- ή μερ- + στερητικό α + πρόσφυμα τ > α-σμαρ-τ > άμάρτ- με τροπή του σ σε δασεία > άμαρτ- + πρόσφυμα αν > άμαρτάνω): αμάρτημα, αμαρτία, αμαρτωλός, αναμάρτητος.

ψέγεται < ψέγομαι < ψόγος (με ετεροίωση): αψεγάδιαστος, άψογος, φιλόψογος, ψεγάδι, ψεγάδιασμα, ψέκτης, ψεκτικός, ψεκτός, ψόγος.

ἐπαινείται < ἐπαινῶ: αινετός, επαινέτης, επαινετικός, επαινετός, έπαινος, παίνεμα, παραίνηση, παραινετικός, συναίνηση, συναινετικός.

κατορθοῦται < κατὰ + ὀρθῶ -ῶ: αδιόρθωτος, ακατόρθωτος, διόρθωμα, διορθώνω, διόρθωση, διορθωτής, διορθωτικό, επανορθώνω, επανόρθωση, επανορθωτικός, επιδιόρθωση, κατόρθωμα, κατορθώνω, όρθιος, ορθολογισμός, ορθολογιστής, ορθοπτικός, ορθός, ορθοσκοπήση, ορθοσκόπιο, ορθοστασία, ορθοστάτης, ορθοστατικός, ορθότητα, ορθοτομία, ορθοτροπισμός, ορθόφρων, ορθοφωνία, ορθώνω, παλινόρθωση.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Στην προηγούμενη ενότητα ο Αριστοτέλης είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αρετή σχετίζεται με τα συναισθήματα και τις πράξεις, στα οποία υπάρχει και υπερβολή και έλλειψη και το μέσον. Για να αποδείξει τα παραπάνω, φέρνει σ' αυτή την ενότητα παραδείγματα συναισθημάτων, που προκαλούν χαρά ή λύπη, για τα οποία τονίζει ότι η υπερβολή και η έλλειψη δεν είναι καλό, ενώ το μέσον είναι. Για να τηρηθεί, όμως, το μέσον στα συναισθήματα, πρέπει να ισχύουν κάποιες προϋποθέσεις: να τα αισθανόμαστε τη στιγμή που πρέπει και σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει και σε σχέση με τα πρόσωπα που πρέπει και για τον λόγο που πρέπει και να τα εκδηλώνουμε με τον τρόπο που πρέπει. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τις πράξεις. Στη συνέχεια ο φιλόσοφος υπενθυμίζει ότι η αρετή σχετίζεται με τα συναισθήματα και τις πράξεις, στα οποία η υπερβολή και η έλλειψη θεωρούνται σφάλμα και κατακρίνονται, ενώ το μέσον είναι το σωστό και επαινείται. Έτσι καταλήγει και πάλι – με βεβαιότητα αυτή τη φορά – ότι η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας.

Θεματική οργάνωση της ενότητας

A) «Όιον και φοβηθῆναι... τὸ μέσον.» Το πρόπον/δέον ορίζει το μέσον των συναισθημάτων και των πράξεων και μέσον είναι το γνώρισμα της αρετής.

B) «Ἡ δ' αρετή περι πάθη... οὔσα τοῦ μέσου.» Η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας.

A) «Οἶον καὶ φοβηθῆναι... τὸ μέσον.» ΤΟ ΠΡΕΠΟΝ / ΔΕΟΝ ΟΡΙΖΕΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΣΟΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΓΝΩΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ

1. «Οἶον καὶ φοβηθῆναι...οὐκ εὖ»

Παραδείγματα συναισθημάτων (παθῶν) που αποδεικνύουν ότι σ' αυτά υπάρχει και υπερβολή και έλλειψη και το μέσον.

Στην 8^η ενότητα ο Αριστοτέλης είχε καταλήξει στη θέση ότι οι ηθικές αρετές σχετίζονται με τα συναισθήματα και τις πράξεις, γιατί σ' αυτά υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσον. Έρχεται, λοιπόν, στην ενότητα αυτή να αποδείξει την παραπάνω θέση με επαγωγικό τρόπο δίνοντας ενδεικτικά κάποια παραδείγματα συναισθημάτων, τα οποία διακρίνονται σε ευχάριστα και δυσάρεστα. Τονίζει ότι σ' αυτά υπάρχει υπερβολή και έλλειψη, καθώς μπορούμε να τα βιώσουμε είτε σε μεγαλύτερο είτε σε μικρότερο βαθμό. Αν τα αισθανόμαστε σε μεγαλύτερο βαθμό («μᾶλλον»), τότε φτάνουμε στην υπερβολή, ενώ, αν τα αισθανόμαστε σε μικρότερο βαθμό («ἥττον»), φτάνουμε στην έλλειψη. Όμως, ούτε το «μᾶλλον» ούτε το «ἥττον» είναι καλά («οὐκ εὖ»), όπως υπογραμμίζει ο φιλόσοφος, γιατί έτσι απομακρυνόμαστε από τη μεσότητα.

Πρέπει, μάλιστα, να σημειώσουμε ότι μετά τα επιρρήματα «μᾶλλον» και «ἥττον» εννοείται η γενική συγκριτική «τοῦ δέοντος», η οποία προσδίδει δεοντολογικό χαρακτήρα στο κείμενο και καθορίζει τα όρια του μέτρου, της ηθικά ορθής πράξης.

**2. «τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὐ ἔνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς.»
Τα κριτήρια / προϋποθέσεις της μεσότητας.**

Για να μπορέσει να διατηρηθεί η μεσότητα στα συναισθήματα, που είναι και το «ἄριστον», πρέπει να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες παρουσιάζονται από τον φιλόσοφο με πολυσύνδετο σχήμα που προσδίδει έμφαση. Συγκεκριμένα, πρόκειται για δεοντολογικούς κανόνες – γι' αυτό και επαναλαμβάνεται συνεχώς ή εννοείται το «δεῖ» – που μας κατευθύνουν προς την ηθικά ορθή πράξη. Η εφαρμογή τους απαιτεί μόχθο και επίπονη προσπάθεια. Αυτοί οι κανόνες είναι:

- α. «ὅτε δεῖ»: η χρονική στιγμή κατά την οποία πρέπει να νιώθουμε ένα συναίσθημα,
- β. «ἐφ' οἷς (δεῖ)»: τα πράγματα, οι συνθήκες σε σχέση με τις οποίες πρέπει να νιώθουμε ένα συναίσθημα,
- γ. «πρὸς οὓς (δεῖ)»: οι άνθρωποι σε σχέση με τους οποίους πρέπει να νιώθουμε ένα συναίσθημα,
- δ. «οὐ ἔνεκα (δεῖ)»: ο λόγος για τον οποίο πρέπει να νιώθουμε ένα συναίσθημα,
- ε. «ὡς δεῖ»: ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εκδηλώνουμε ένα συναίσθημα.

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ο Αριστοτέλης σκόπιμα επαναλαμβάνει ή εννοεί τύπους του ρήματος «δεῖ» («καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον (τοῦ δέοντος)», «ὅτε δεῖ», ἐφ' οἷς (δεῖ)», «πρὸς οὓς (δεῖ)», «οὐ ἔνεκα (δεῖ)», «ὡς δεῖ»), για να δώσει δεοντολογικό περιεχόμενο στο κείμενο και να κατευθύνει τους ανθρώπους προς την ηθικά ορθή συμπεριφορά. Πώς όμως καθορίζεται η ηθικά ορθή συμπεριφορά; Κάθε κοινωνία έχει κάποια κριτήρια ορθής συμπεριφοράς. Στην περίπτωση των αρχαίων Ελλήνων τα κριτήρια αυτά εντάσσονται μέσα στο πλαίσιο της πόλης-κράτους, γιατί ας μην ξεχνάμε ότι ο αρχαίος Έλληνας λειτουργούσε πάντα ως μέλος του συνόλου και όχι ως άτομο. Τα κριτήρια λοιπόν αυτά είναι τα εξής:

- α. **οι γραπτοί νόμοι της πόλης-κράτους:** αυτοί ήταν άλλωστε που καθόρισαν τη στάση του Σωκράτη, όπως αυτή παρουσιάζεται στον πλατωνικό διάλογο *Κρίτων*, όταν του προτάθηκε να δραπετεύσει,
- β. **η παράδοση:** οι άγραφοι νόμοι, τα πρότυπα και τα παραδείγματα προς μίμηση ή προς αποφυγή, που προβάλλονταν, υποδείκνυαν τον ορθό τρόπο συμπεριφοράς, γ. **η λογική, δηλαδή ο ορθός λόγος:** η λογική και ιδιαίτερα η λογική του φρόνιμου ανθρώπου υποδείκνυε την ενδεδειγμένη συμπεριφορά (η έννοια της λογικής θα αναφερθεί στη 10^η ενότητα).

Παρόμοια με αυτά των αρχαίων Ελλήνων κριτήρια ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και των σύγχρονων Ελλήνων. Έτσι κι εμείς ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας ανάλογα με τους γραπτούς νόμους του κράτους και τους άγραφους νόμους, που απορρέουν από τις λαϊκές μας παραδόσεις, τις ιστορικές μας καταβολές και τη θρησκευτική συνείδηση των ανθρώπων.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι τα κριτήρια αυτά συμπεριφοράς, που μας φέρνουν πιο κοντά στη μεσότητα, δεν μένουν σταθερά, αλλά μεταβάλλονται σε περιεχόμενο, ανάλογα με την κοινωνία, την εποχή, τον τόπο, τα πρότυπα και άλλους παράγοντες. Επομένως, προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος, ο οποίος οφείλει να καταβάλλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

3. «μέσον τε καὶ ἄριστον»

Ο σωστός χρόνος, τα σωστά πράγματα, οι σωστοί άνθρωποι, ο σωστός σκοπός, ο σωστός τρόπος συνιστούν τις παραμέτρους εκείνης της ισορροπίας/συμμετρίας που παράγουν το τέλει αποτέλεσμα, δηλαδή το μέσον και ἄριστον. Ο Αριστοτέλης κάνει σαφές ότι η αρετή δεν είναι συναίσθημα (φόβος, οργή, θάρρος), όμως προκύπτει από μια συγκεκριμένη αντιμετώπιση του συναισθήματος. Έτσι η ηθική αρετή προκύπτει από μια λογική επέμβαση του ανθρώπου στο συναίσθημα που περιγράφεται με τις πέντε συνθήκες του «δεῖ». Για να κατακτήσει ο άνθρωπος το «μέσον τε καὶ ἄριστον» χρειάζεται να διαθέτει εκείνη τη φρόνηση ώστε να ανταποκρίνεται στις πέντε απαιτήσεις του δέοντος και να ρυθμίζει την ένταση του συναισθήματος. Έτσι, όσον αφορά την ουσία της, η

αρετή είναι μια μεσότητα, όσον αφορά όμως το «ἄριστον», είναι μια ακρότητα που συμπίπτει με το «υπέρτατο» αγαθό προς το οποίο πρέπει να αποβλέπει ο άνθρωπος. Το «ἄριστον», αν και είναι ακρότητα, συμπίπτει με το μέσον, γιατί αποτελεί τον υπέρτατο βαθμό τελειότητας. Η αρετή είναι μεσότης ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη, αλλά καθαυτή είναι τέλεια, δηλαδή έχει τον ανώτατο βαθμό τελειότητας, καθώς ούτε να ξεπεραστεί μπορεί από κάτι άλλο ούτε όμως υπολείπεται και σε σχέση με κάποιο άλλο. Συμπερασματικά, στο χωρίο αυτό **φαινομενικά** έχουμε **οξύμωρο σχήμα**, καθώς ο Αριστοτέλης ταυτίζει το μέσον με το άριστο. Το μέσον, όπως έχει ήδη αναφέρει ο φιλόσοφος, βρίσκεται ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη. Το «ἄριστον» όμως κανονικά αποτελεί ακρότητα και όχι μεσότητα, καθώς βρίσκεται στην υπερβολή. Για τον Αριστοτέλη «ἄριστον» είναι η τελειότητα, το «τέλος», η ανώτερη αξία των όντων που προκύπτει από τη μεσότητα. Εδώ λοιπόν αποκτά τη σημασία του ιδανικού, του προτύπου, της μετρημένης συμπεριφοράς που οφείλουμε να ακολουθήσουμε, αν θέλουμε να κατακτήσουμε την αρετή, που είναι η μεσότητα. Έτσι οι δύο έννοιες τελικά ταυτίζονται και η αντίφαση αίρεται. Αξιοπρόσεκτη είναι η θέση και το γένος της αντωνυμίας «ὅπερ», η οποία αναφέρεται στη λέξη «ἄριστον», κι έτσι, συσχετίζεται και ετυμολογικά η λέξη «ἄριστον» με τη λέξη «ἀρετῆς».

4. «Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.»

Ο Αριστοτέλης είχε αναφέρει στο τέλος της 8^{ης} ενότητας ότι η ηθική αρετή σχετίζεται με τα συναισθήματα και τις πράξεις. Σ' αυτή την ενότητα βέβαια έφερε παραδείγματα που αφορούν μόνο τα συναισθήματα και όχι τις πράξεις. Διευκρινίζει όμως ότι αυτό που συμβαίνει στα συναισθήματα συμβαίνει και με τις πράξεις· και σ' αυτές, δηλαδή, υπάρχει και υπερβολή και έλλειψη και το μέσον και πρέπει να πληρούνται οι ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες των συναισθημάτων. Η μεταξύ τους αναλογία δηλώνεται με τη χρήση του επιρρήματος «ὁμοίως».

Β) «Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη... οὕσα τοῦ μέσου» Η ΑΡΕΤΗ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΕΙΔΟΣ ΜΕΣΟΤΗΤΑΣ

1. «Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη ... καὶ κατορθοῦνται ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς»

Ανεπιθύμητες οι ακρότητες στα πάθη και στις πράξεις, επιθυμητή η μεσότητα.

Η διπλή χρήση των «δεῖ» («ὅτε δεῖ», «ὡς δεῖ»), τα τρία «δεῖ» που εννοούνται («ἐφ' οἷς (δεῖ)», «πρὸς οὓς (δεῖ)», «οὗ ἕνεκα (δεῖ)»), η εννοούμενη γενική συγκριτική («καὶ μᾶλλον καὶ ἤττον (τοῦ δέοντος)») και οι ρηματικοί τύποι «ψέγεται» και «ἐπαινείται» υποδηλώνουν τον κοινωνικό χαρακτήρα της αρετῆς, η οποία καλλιεργείται ως προορισμός από την «πόλιν». Οι τύποι αυτοί φανερώουν ότι ο Αριστοτέλης έδινε πολύ μεγάλη σημασία στην άποψη της κοινῆς γνώμης ως έκφραση των πολιτῶν της πόλης, του υψηλότερου τύπου κοινωνίας που μπορεί να πετύχει την ευδαιμονία. Η κοινή γνώμη, δηλαδή η κοινωνία, είναι αυτή που καθορίζει τι είναι σωστό και τι λάθος, ποια συμπεριφορά πρέπει να ακολουθούμε και ποια όχι και αυτή είναι που ψέγει ή επαινεί τα συναισθήματα και τις πράξεις μας. Εξάλλου, σ' αυτό ακριβώς έγκειται και η **διαφορὰ του Αριστοτέλη από τον Πλάτωνα**. Η αρετή, για τον Αριστοτέλη, είναι μια ανθρώπινη ιδιότητα, η οποία μπορεί να προσεγγιστεί και να κατακτηθεί από τον καθένα που λειτουργεί με βάση τη λογική, τον ορθό λόγο, και καταβάλλει επίπονη προσπάθεια. Αντίθετα, η πλατωνική αρετή τοποθετείται σ' έναν κόσμο νοητό και μεταφυσικό, έξω από τον χώρο της πρακτικής ζωῆς του ανθρώπου.

Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί κάποιες εκφράσεις, για να αξιολογήσει την υπερβολή, την έλλειψη και τη μεσότητα. Έτσι απορρίπτει την υπερβολή («μᾶλλον») και την έλλειψη («ἤττον») αρχικά με μια ήπια φράση, «ἀμφοτέρω οὐκ εὖ», η οποία αποτελεί και σχῆμα λιτότητας. Στη συνέχεια γίνεται πιο σαφῆς και κατηγορηματικός λέγοντας πως η υπερβολή και η έλλειψη αποτελούν σφάλμα και κατακρίνονται («ἢ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἢ ἔλλειψις»). Αντίθετα, η μεσότητα σχετίζεται με το «ἄριστον» και την αρετή, είναι το σωστό και επαινείται («τὸ δὲ μέσον ἐπαινείται καὶ κατορθοῦται»). Οι ρηματικοί τύποι «ἀμαρτάνεται» και «κατορθοῦται» αναφέρονται στο έργο του υποκειμένου της ηθικῆς πράξης, ενώ οι φράσεις «ὅτε δεῖ ... ὡς δεῖ» και οι ρηματικοί τύποι «ψέγεται» και «ἐπαινείται» υποδηλώνουν την κοινωνική διάσταση της αρετῆς.

2. «Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη... οὕσα τοῦ μέσου»

Ο συλλογισμός

1^η προκείμενη: το μέσον επαινείται και είναι το σωστό

(«τὸ μέσον ἐπαινείται καὶ κατορθοῦται»)

2^η προκείμενη: ο έπαινος και το σωστό σχετίζονται με την αρετή

(«ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς»)

Συμπέρασμα: επομένως, η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας

(«μεσότης τις ἄρα ἔστιν ἡ ἀρετῆς»).

Στο συμπέρασμα, το οποίο προκύπτει λογικά, η αρετή ορίζεται ως «κάποια» (τις) μεσότητα, διατηρεῖ δηλαδή την υποκειμενικότητα στον προσδιορισμό του περιεχομένου της. Η αρετή είναι απλῶς μια μορφή μεσότητας, προσδιοριζόμενη από τις πέντε σταθερές μεταβλητές (δεῖ), και όχι συγκεκριμένη αντικειμενικά και απόλυτα καθορισμένη για όλους μεσότητα.

3. Μεθοδική εκτύλιξη της αριστοτελικής σκέψης.

Στην ενότητα αυτή είναι φανερό η μεθοδικότητα της σκέψης του Αριστοτέλη. Στην 8^η ενότητα διατύπωσε τη θέση του υποθετικά (με δύο υποθετικές προτάσεις: «εἰ δὲ πᾶσα ...», «(εἰ) ἢ δ' ἀρετὴ πάσης ...») και δυναμικά (δυναμική ευκτική: «ἂν εἴη») προσδίδοντας ἔτσι μετριοπάθεια και διαλλακτικότητα στα λεγόμενά του. Στην 9^η ενότητα υποβάλλει τις υποθέσεις και το δυναμικό συμπέρασμα σε λογικό έλεγχο με τη χρήση παραδειγμάτων και διατυπώνει έναν δεύτερο συλλογισμό. Ο λογικός αυτός έλεγχος τον οδήγησε στην οριστικοποίηση του συμπεράσματός του και γι' αυτό χρησιμοποιεί πια **οριστική έγκλιση** («Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἢ ἀρετὴ...»), που εκφράζει το **πραγματικό** και τη **βεβαιότητα**. Ο τρόπος αυτός διερεύνησης είναι απόλυτα επιστημονικός, καθώς υποδηλώνει ότι ο φιλόσοφος είναι ανοιχτός σε περαιτέρω διερεύνηση, δεκτικός και σε άλλες σκέψεις και ιδέες, ενώ απέχει από τον δογματισμό. Έτσι προάγεται η επιστημονική έρευνα και οι επιστήμες εξελίσσονται.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Σχήμα λιτότητας

«οὐκ εὖ»: εκφράζει με ήπιο τρόπο την αποδοκιμασία της υπερβολής και της έλλειψης από τον Αριστοτέλη.

Πολυσύνδετα σχήματα

«οἷον **καὶ** φοβηθῆναι **καὶ** θαρρῆσαι **καὶ** ἐπιθυμῆσαι **καὶ** ὀργισθῆναι **καὶ** ἐλεῆσαι **καὶ** ὄλως ἡσθῆναι **καὶ** λυπηθῆναι ἔστι **καὶ** μᾶλλον **καὶ** ἥττον»:

τονίζει τη διάκριση των συναισθημάτων σε ευχάριστα και δυσάρεστα, καθώς και τις έννοιες της υπερβολής και της έλλειψης.

«τὸ δ' ὅτε δεῖ **καὶ** ἐφ' οἷς **καὶ** πρὸς οὓς **καὶ** οὗ ἕνεκα **καὶ** ὡς δεῖ»:

δίνει έμφαση στις προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν, για να τηρηθεί το μέσον στα συναισθήματα.

«ὑπερβολὴ **καὶ** ἔλλειψις **καὶ** τὸ μέσον»:

τονίζει τα στοιχεία που συσχετίζουν την αρετή με τα συναισθήματα και τις πράξεις.

Αντιθέσεις

«ἢ μὲν ὑπερβολὴ ... ἢ δ' ἔλλειψις».

Μέσα στην ίδια περίοδο αντιτίθενται επίσης οι ρηματικοί τύποι: «ἀμαρτάνεται ≠ κατορθοῦται», «ψέγεται ≠ ἐπαινεῖται»:

τονίζεται η αποδοκιμασία της υπερβολής και της έλλειψης και η αποδοχή της μεσότητας.

Πρωθύστερο σχήμα

«ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται»:

δίνει έμφαση στον έπαινο και την αποδοχή της μεσότητας.